

МОЛИМО СЕ ДА ПРОГЛЕДАМО *

Љубомир Симовић

С обзиром на место на којем се данас налазимо – стару српску архиепископију Жичу – и с обзиром на дан у којем смо се у Жичи окупили – празник Преображења Господњег, а понајвише с обзиром на страдања која су нас у овом веку задесила, и која управо ових дана добијају најцрње облике и највеће размере – чини ми се да би најпримереније било да моја данашња беседа овде буде молитва.

Ово је век крвавих светских ратова и револуција. Век Аушвица и Гулага, век Шумарица и Јасеновца, век мржње и патње. И тај век сада, на свом измаку, покушава да поправи утисак и да се, бар у својим последњим годинама, представи бољим но што је био: као век борбе за људска права. Међутим, борбе за људска права показале су се као веома згодан облик борбе за државне интересе. Чини се да су људи данас много беспомоћнији него што су били у временима у којима се за њих нису залагале моћне државне и свемоћне међународне организације. Што је више заштитника, све је више незаштићених. Јер, обраћања тим заштитницима никоме не доносе никаквог добра, остаје нам да се опет, као у давна времена, обратимо нашим Свецима.

* Беседа прочитана приликом уручвања Жичке хрисовуље 20. август 1995. године.

С обзиром на околности у којима смо се нашли, за нашу молитву бисмо могли позајмити речи из молитве којом се негде око 1241. године неки непознати калуђер из Милешеве обратио Светом Сави: „Пожури се, Саво Свети, и пакости избави нас, јер јади велики и ратни рабе твоје обузимају”. Не с мање разлога, могли бисмо се послужити и речима којима је негде око 1330. године вероватно Данило Старији, молио Богородицу да Христа „умоли да се избавимо од најезде паганске и од сваког вреда и међусобног рата”.

Очито је да бисмо ми данас пред наше Свеце могли изаћи са истим оним жалбама и молитвама са којим су пред њих излазили наши несрећни преци пре седам или осам стотина година, што значи да се несрећне околности за нас ни током толиких стотина нису промениле. Међутим, ако се нису промениле те околности, променили смо се ми. Променили смо се толико да би нам се могло десити да Свети Сава, кога призивамо, чује наше молитве и одазове се нашим вапајима и пожуре да дође да нам у невољи помогне, али да нас, дошавши међу нас, такорећи не препозна.

Ми смо своје лице и своју судбину предали у руке вођа и далековидаца који једва да и на крају виде оно што су морали видети на почетку. Ми смо допустили да и наши митови и симболи који нас дефинишу и изражавају, падну у њихове руке. У њиховим рукама ти митови и симболи су се изобличили. С њима смо се, а да то нисмо ни опазили, изобличили и ми сами. А то што су они данас направили, ми смо прихватили као

оно што и треба да буде. И почели смо да се поносимо оним од чега би требало да се лечимо.

Зато што нисмо свесни својих болести и њихових узрока, ми се претварамо у болестан народ у расулу, народ који остаје и без крова над главом, и без темеља под ногама. После једне сабласне битке, која је изгубљена пре него што је и почела, овај, по ко зна који пут преварени народ избачен је из својих кућа, и прогнан из својих градова. У тим страшним бежанијама без краја, без циља и без наде, деца умиру а људи се убијају. Под тим каменованим бежанијама у којима се већ преко две недеље вуче преко 200.000 мученика, туку авиони и топови, а најмоћнији над моћнима то гледају мирно и без протеста, јер сматрају да и ми сами, друге народе подижући у бежаније, ништа боље нисмо ни заслужили... Оно што се нама не опрашта, другима се допушта. Другима се и злочин оправдава као нужна одбрана, а нама се и за нужну одбрану суди као за злочин.

Захваљујући том дволичном кантару са тим теговима чија је тежина релативна, ми нисмо само поражени него смо и понижени и прокажени и изопштени и требаће нам много деценија да се, ако будемо имали среће и снаге, са ове међе помакнемо и да се од оволиког и оваквог страдања опоравимо.

Тај опоравак треба да почнемо и исповешћу и молитвом. Молитвом у којој ћемо молити Бога да нам помогне да прогледамо и да видимо где смо, да нам помогне да видимо цео пут којим смо доведе дошли и

да препознамо лица онима који су нас доведе довели, да нам покаже где ћемо стићи и да нам покаже како ћемо завршити, ако наставимо овим путем за овим путовођама. Да нам помогне да се избавимо из руку ових трговаца који криво мере и из руку ових судија које криво суде. Да нам помогне да се ослободимо ових газда са свих страна, које газдују по нашој кући без домаћина. Да нам помогне да се суочимо са чињеницом да су моћници овог света баш нас изабрали за највеће кривце и грешнике, али и са чињеницом да смо им и ми сами помогли у таквом избору. Да Га молимо да нам буде ослонац који ће нас у овом падању зауставити и да нам буде крило које ће нас из новог падања понети увис. И да Га молимо да нам помогне да после свих ових црних гласова који нас одасвуд салећу, доживимо дан у којем ће до нас као једина вест допрети она песма која се некад у овим крајевима певала у ово доба године: „Иде јесен, иду благи дани”.

ЈЕДАН ДАН У БЕОГРАДУ

Никола Тесла

Ја осјећам много више но и што могу да кажем. Стога вас молим да јачину мојих осјећања не мјерите по слабости мојих ријечи. Истргнут сам из сред послова да амо дођем и још не могу да се ослободим мисли и идеје, које ме ево и овјде прате. У мени има нешто ново, што може бити и обмана, као што чешће бива код младих, одушевљених људи, али ако будем сретан да остварим неке од идеала – то ће бити добротинство за цијело човечанство. Ако се те моје наде испуне, најслађа мисао биће ми та: да је то дјело једног Србина. Живјело Српство!...

Господо и браћо! Одушевљен дочек који сам доживио у Београду необично ми је мио, а нарочито овај ваш. Ја у вама гледам младо Српство, које има да ради на општем дјелу свију Срба.

Али, господо, немојте мислити да сам ја, отишавши са свог огњишта, заборавио на свој род и племе, не, ја сам остао Србин и тамо далеко преко дебелог мора, услед испитивања, којима се бавим.

Ми се налазимо пред великим преображајем науке. Цијели свијет ради да што више допринесе том дијелу прогласа, па и ми Срби то радимо и треба да радимо. И ако смо робовали пет стотина година, ми ипак не треба да очајавамо, јер се све може постићи. А природа нам је богато дала своје дарове, те можемо рећи, да је српски народ на првом мјесту позван да успјешно ради за борбу цијелог човјечанства.

Зато, браћо моја, посветите се с одушевљењем раду, који треба бити и нама на првом мјесту, као и цијелом човјечанству и само тако ћемо надокнадити све оно што смо изгубили. Само тако помоћу науке ми ћемо једнога дана моћи рећи да смо окајали старе гријехе и да смо повратили, све оно, што смо на Косову, на сабљи изгубили. Живјело Српство!...

Господо и браћо! Не бих био Србин, и не бих се српски осјећао кад вечерашње вече не бих рачунао у најсрећније и најдрагоцјеније часове у животу. Откад сам оставио отаџбину своју и виноу се у далеки свијет, као и сваки човјек, имао сам и успјеха и неуспјеха, и радосних и мрачних и срећних и несрећних тренутака. Но, опет за то могу рећи, да ми је срећа била наклоњена, и да сам имао више радосних но тужних дана, јер сам сразмјерно за кратко вријеме достигао велике успјехе и добитке. Али, слободно, без икаква претјеривања могу рећи да никад нисам био задовољнији, нити сам икада осјећао овакву сласт успјеха, као што сад осјећам овдје, у средини вашој и уз ваше признање, мила браћо моја.
(02. јун 1892. године)

ЈЕЗИК У ЗАКОНСКИМ ТЕКСТОВИМА*

Петар Кочић

Високи Саборе,

Поводом претресања ове законске основе учинићу неколико напомена о званичном језику и језику уопште и његову развиту од окупације, па овамо. Као што је окупација донијела много зла и учинила нам много неправди у свима правцима народног живота, исто је тако утицала штетно и на развитак нашег богоданог звучног и љупког језика.

Тај је утицај тако штетан и тако очевидан да ми морамо страховати да нам се наш красни језик, најљепши међу словенским језицима, сасвим не исквари, не изблиједи, не изгуби сву ону своју кристалну јасноћу и љупку звучност којој готово нема равне. То нас, као старе и добре Бошњаке, мора бољети, јер је наш језик и у најстарија времена био необично лијеп и звучан, много љепши и народнији од језика у источним српским земљама, који се развијао под утицајем византијске културе и грчке синтаксе. То говоре стари споменици, то говори, између осталог, и овај полетни надгробни натпис: „А сије биљег почтена и гласита војводе Радивоја Опрашића. Докле бих, почтено и гласито пребих и легах у туђој земљи, а биљег ми стоји на баштини.”

* Говор на 29. сједници сабора, 14. новембра 1910. (Стенографски извјештај II).

Та се његова љепота сачувала кроз дуге и дуге вијекове, и у новије вријеме, кад се стварала наша нова књижевност, хрватска и српска, кад се стварао наш књижевни језик, наш је дијалекат босанско-херцеговачки узет за заједнички књижевни језик двају братских племена једног нам народа, за књижевни језик хрватског и српског племена. Оснивач наше новије књижевности, генијални Вук Стефановић Караџић, написао је ово: „Српски се говори најчистије и најправилније у Херцеговини и Босни”, а данас, послѣ 32 године аустро-угарске управе у Босни и Херцеговини, са болом и огорчењем ја парафразујем ову прецизну Вукову реченицу: „Српски се пише најнечистије и најнеправилније у Босни и Херцеговини.” Па ко је томе крив? Ко би други могао бити крив него наша влада, него њезини чиновници, мали и велики, виши и нижи, њене званичне новине, закони и наредбе, њене школе и школске књиге, њени разнолики уреди и судови. Све је то криво и све се то завјерило против чистоће и љепоте нашег језика, и у томе се много успјело! Ако би се све друго и могло оспоравати аустро-угарској управи у Босни и Херцеговини, у овој ствари, у кварењу и некаживању нашег народног говора, доиста јој се не би могло приговорити, већ ако би човјек хтио душу гријешити.

Она је у томе посве успјела, и надам се, високи Саборе, да ће то и европско јавно мишљење и без сјајних банкета безувјетно признати. Ми смо добили у новинама, законима и наредбама и по судовима

некакав језик који стоји у врло лабавој, често пута никаквој вези са живим народним говором. То је једна одурна наказа, тешка и усиљена, често пута потпуно неразумљива, без гипкости, еластичности и звучности, тих битних особина нашег дивног језика. То је језик као наш, а није наш, наше су ријечи, али језик није наш. Из тога језика не провијава дух нашега језика, то није језик који смо слушали и научили са мајчиних усана, који је краснији од пјесме, језик Вуков и Даничићев и наших нових писаца. Ову одурну наказу народног језика створили су странци и наши људи, Срби и Хрвати из Хрватске. Први су га, странци, научили само лексикално, а други, Срби и Хрвати, дошли су са једним прилично накарадним језиком, који се опет развио у Хрватској под утицајем њемачког канцеларијског језика или граничарске команде. Једни и други, братски и заједнички, почели су кварити наш језик, како вели наш млади писац др Ђоровић, ишли су из уреда у уред, увађали новотарије, а сарајевски званични лист ширио их је и популарисао. Странци често пута нису разумјели ни правог значаја појединих ријечи, као, на примјер, суци, којима би као чуварима јавног добра и морала до у најситније појединости морао бити познат живи народни говор. Због тога непознавања, високи Саборе, дошло је на судовима често до комичних и трагичних сцена. Да вам само једну испричам. У неком окружном суду пита предсједник оптуженика, који је убио човјека, зашто је убио. Оптуженик слијеже раменима и ћути. Предсједник га поново пита зашто

је убио, а оптуженик одговара: „Сам ме је шејтан на то нагнао”. На то скочи државни тужилац, и вели: „У смислу, рецимо, § 301. протежем оптужницу и на шејтана и предлажем казнени прогон”. (Смијех.) Присједници погледаше се, а један стари Муслиман рече: „Царевина вам је наредна и управна, али да и за шејтана имате параграфе, то ми не може ићи у главу”.

И ја сам, такође, имао да одговарам за једну ријеч, и то за ријеч „суданија”. Могу, ако хоћете, своју осуду донијети, па да видите. Државни одвјетник тужио ме је да сам другим падежом те ријечи који гласи „суданије”, мислио да исмијем суд и да кажем да нема суда, да „суда није”. Нашем се језику не може приговорити да није развијен, да се њим не може изразити све што је потребно, да се не могу логички и прецизно закони и наредбе или правни стручни списи изразити. Ово мишљење није на мјесту! То најбоље показује ново законодавство краљевине Србије и многи стручни списи и правне публикације појединих стручних писаца. Треба само погледати дјела С. Јовановића, професора београдског универзитета, па ћете видјети какве сетешкествари могу казати нашим или хрватским језиком, и то посве јасно и логички. Само једно треба на уму имати, а то је да је битна особина нашег језика да није именички језик, као њемачки, него да је језик глаголски. Високи Саборе, сви народи цијене љепоту и чистоћу језика. И ми треба да цијенимо и чувамо ово драгоцјено народно благо у свој његовој љепоти и чистоћи. Против нашег језика већ се 32 године стално

и непрекидно војује с једне стране, и сада је дошао час да тој страни одлучно подвикнемо: Узето нам је све, на свим линијама народног живота порабоћени смо, али не дамо вам свога језика! То је наша нада и утјеха, јер велики писац руски Тургенев вели: „У данима када ме сумња, када ме црне и немиле мисли море због судбине отаџбине моје, ти си једини који ми не даш да клонем, о велики, силни, сјајни и слободни руски језиче! Кад тебе још не би било, морао бих очајавати гледајући шта се све дешава у отаџбини мојој”.

О ЗЛУ И О ДОБРУ

Меша Селимовић

Стари принцип добра и зла, свјетла и тмине, анђела и ђавола, основа је свих религија и већине филозофских система, зато што му је основа у животу. Само, ја се приклањам онима који сматрају да добро и зло нису одвојени и механички супротстављени. Оне су неодвојиве човјекове особине, и веома су измијешане, као мириси. Људи су и зли и добри. Ако има више зла у њима, сматрамо их злим, али никад нису макар без зрна добра. Ако је више добра у њима, назваћемо их добрим, али је макар мало зла запретано у њима. Велики познавалац људске душе, Достојевски, показао је то најбоље: код њега се добро и зло толико преплићу, да им је тешко установити тачну границу.

Нажалост, мени се чини да је зла у свету више него добра, али то је вјероватно пристрасно памћење које се дубље урезује у свијест непријатна сјећања. Осим тога, зли људи и зли поступци су пластичнији, памтивији. Добри људи и добри поступци изгледају неувјерљиви, не вјерујемо ни њима ни свједочењу о њима. Искусио сам то и на своме књижевном дјелу: кад сам хтио да свједочим о добрим поступцима људи, читаоци (тачније: критичари) су ми мање вјеровали. Зло је убједљиво, не треба много доказа да би се у њега повјеровало, прима се на ријеч. А ништа није теже него говорити о добру и о љубави:

потребна је огромна снага и изузетна увјерљивост да се добро сугерише као могућност која се прихвата без невјерице.

Питате: има ли рјешења том вјечитом проблему? Мислим да нема, ако се добро и зло узму као основна антимионија, односно као основна поларизација у којој једино и можемо да идентификујемо та човјекова својства. Њихова супротност, без икаква изгледа на рјешење (јер би то била смрт), оджава активном људску борбу са самим собом и са другима. Неизвјесност даје сву драж том претешком рвању, у којем макар и ријетке побједе добра оправдају његове пречесте поразе. И остављају наду, која је сигурно илузија, да ће добро једном коначно тријумфовати. Неће и не треба! Јер, кад би постојало само добро или само зло, не би било одређења, не би било релације, и људски поступци би били или безнадно раздорни, или безнадно досадни.

Рјешења нема, јер живот траје.

О ПЕСНИКУ

Јован Дучић

Наука види све у еволуцији, а песник у вечности: значи у времену које се не даје одредити ничим, па ни етапама. Наука види стварање и развијање, а песник разграђивање и рушење. Наука види тријумф живота у новом листу који избија из старе гране, а песник већ види увелу грану у новом листу. За науку је све радост у обнављању, а за песника је све у драми распадања. Наука све види у заточењу хладних природних закона, а песник све хуманизира: изнад свега ставља сензибилитет људски. Он све мери по судбини човековој која је пролазна и зато неизмерно трагична. За науку је човек део света, а за песника је свет део човека. Правећи од судбине свемира своју судбину људску, и обратно, живот тим постаје само једно црно море туге и чемера, излишено на све ствари и на сва бића. Овај случај чини трагичност песника који је први да то осети и отпати. Сви су велики песници били тужни. Софокле, Шекспир, Данте и Гете: и сви велики музичари, као Бетовен и Шопен; и сви велики филозофи, као Хераклит и Платон. Лепота и туга биле су свагда рођене сестре. Чак и у старој Грчкој није била уметност без пуно туге. Бакхилид, један њен песник, каже да су најочајније песме свагда најлепше. – За песника све је лепо, али и све ташто. Све је најлепше што је створено, али и све је јаче од човека. Зато су сви песници тужни по својој филозофији. Сва су песничка

дела меланхолична, и најбоље дело је у исто време и најтужније. Све на свету је у вези са човеком, јер све постоји само утолико уколико постоји за човека и његову судбину. А судбина је тужна. – Наука мери духом који је ограничен, а песник мери душом којој се не знају границе, и која је у вези с душом ствари. Зато наука само констатује, а песник суди; наука о свету мисли, а песник о свету осећа. Због тога се никада наука и поезија неће измирити, као ни вода и ватра. Наука и кад мисли да нешто тумачи, она само класификује феномене. Зато се научне истине често потиру међу собом, али велике истине, које су казали песници, ништа није демантовало. Бекон је сматрао законе Галилеја као просте досетке, али ниједан песник никад није могао веровати да мрачни детерминизам, изражен у Едипу, не одговара највећем закону општег живота. Зато једини који тумачи, то је песник који свему тражи крајњи смисао, и који осећа догађаје око себе у њином бар једном – можда и једином – односу: у односу према човеку. Зато је песник од свих других људи сматран најближим божанству. Платон ставља у уста Сократа – у једном дијалогу учитеља са рапсодом Јоном – своју дефиницију поезије: песник је нешто лако, крилато и свето – тумач божанства.

Одиста, имају само два творца у свемиру: Бог и песник. Први све почне, а други све доврши. Тајна песниковог стварања исто је тако дубока и необјашњива као и тајна божјег стварања. Не зна се како је постало песничко дело, као што се на зна како

је постао космос. Од тога како се једно дело зачне у уму песника, и како оно дође до савршенства израза, то не може ни сам песник себи да објасни. Томе је често повод и најмања ситница, а цело грађење догађа се у једном мутном душевном стању које збуњује и самог творца, и којем филозофи не умеју да нађу право име. Зато писци разних естетика изгледају песнику обични класификатори готових случајева, онакви какви су ботаничари и зоолози. Велика тајна у којој је зачето и остварено једно уметничко дело, тако остаје за све и заувек потпуно мрачна. Да један човек буде Шекспир, а да то не буде други човек из друштва тога песника, нити ниједан други човек тога времена, тај случај остаје тајна можда нарочите конструкције једног организма. Зато је песник потпуно друкчији човек него посебице други људи; а, извесно, његово дело није једини доказ за ово тврђење. Човек није песник зато што ствара дело. Он је само виши од других људи зато што је једино он њихова есенција; а говори кроз песме, јер се све велико међу људима изразило певањем. Велики пророци говоре језиком великих песника. Чак многе птице и инсекти, кад раде и стварају, они певају. – И она толико пута горка nelaгодност, коју песник осећа у додиру са другим људима, чак и најбољим, и његов напор да се прилагођава средини која је сва у компромисима, доказује да је он вечни странац и међу најближим. Једино место на којем се он срета са другима, то је сублимна тачка људског живота: идеал. На сваком другом месту, он је одрођен.

СТРАШНИ СУД НАД БОГОМ

Јеромонах Јустин Поповић

Никада није било мање Бога у човеку, драга браћо, него – данас; никада мање Бога на земљи него – данас. Данас се ђаво оваплотио у човека, да би разоваплотио Богочовека. Данас се све зло уселило у тело човека, да би Бога истерало из тела. Данас се сав пакао преселио на земљу; да ли се ико сећа да је земља икада била рај? Данашњи пад човеков је неизмерно већи од првог пада; онда је човек отпао од Бога, а данас је – распео Бога, убио Бога. Човече, како ти је име, ако не ђаво? Но шта ја говорим? То је увреда за ђавола. Ђаво никада није био тако зао, тако уметнички зао као човек. Господ Христос је и у пакао сишао, али га тамо, распели нису. А ми смо Га распели! – Зар људи нису гори од ђавола; зар земља није пакленија од пакла? Из пакла нису протерали Христа; а људи су Га данас протерали са земље, протерали из тела свог, из душе, из града свог.

У зеници душе моје, браћо, упило се као змија злобно питање и злурадо ме пита: зар је човек икада био добар, кад је могао Христа распети?

– Ти верујеш у човека; хвалиш се њиме: оптимист си? – Ох, погледај човека, погледај човечанство са зенита Великог Петка, погледај човека како убија Богочовека и реци: јеси ли сада оптимист? Не стидиш ли се што си човек? Не видиш ли да је човек гори од ђавола?

Заборавите све дане пре и све дане после Великог Петка; сведите човека у границе Великог Петка – није

ли он зеница свију зала, тркалиште свих искушења, стециште свих гадости? Није ли данас земља полудела у човеку? Није ли данас човек, убијајући Богочовека, доказао да је он заиста – лудило земље?

Ни Страшни Суд, браћо, неће бити страшнији од Великог Петка. Не, он ће бити несумњиво мање страшан, јер ће онда Бог судити човека, а данас човек суди Бога. Данас је Страшни Суд за Бога; суди му човечанство. Данас човек оцењује Бога; оцењује га са 30 сребрника. Христа са 30 сребрника! – Зар је то последња цена? Зар је Јуда наша последња реч о Христу?

Данас је човечанство осудило Бога на смрт. То је највећи бунт у историји неба и земље. То је највећи грех у историји неба и земље. Ни пали анђели то учинили нису. Данас је извршен страшни суд над Богом. Никада невинијег осуђеника; никада безумнијег судије свет није видео. Исмејан је Бог страшније него икад. „Ад всесмехливи” уселио се данас у човека, и исмејао Бога и све што је божје. Исмејан је данас Онај Који се никад смејао није. Веле да се Господ Исус никада смејао није, а често су га виђали где плаче. Посрамљен је данас Онај Који је дошао да нас прослави; мучен је данас Онај Који је дошао да нас избави од муке; предаје се данас на смрт Онај Који нам је донео живот вечни. – Човече, има ли краја твоме безумљу? Има ли дана твоме паду?

[...] Не само за Господа Христа, браћо, већ и за све Христоносце – живот на земљи је незалазни Велики Петак. Што више Христа у себи имаш, све те више гоне. Јеси ли Христов, сматрај себе за смелиште

света, по коме сви газе, као што су по Христу газили. Кад те куну – благосиљај; кад те бију – праштај; кад те мрзе – љуби. Трпљењем побеђуј мучитеље као и Господ. Враћај зло – добром; бори се као што се Господ Христос борио; са гордошћу бори се – смиреношћу; са грубошћу бори се – кроткошћу; са мржњом бори се – љубављу; са увредом бори се – праштањем; са клетвом бори се – молитвом. То је пут победе; пут који је једном за свагда пропутио Господ Исус; он кроз страдања води у – васкрсење. Ми смо на том путу; на једином путу који завршава васкрсењем, ако благосиљамо оне који нас куну, ако добро чинимо онима који нас мрзе, ако љубимо непријатеље своје, ако се противимо злу добром, ако се не гневимо кад нас вређају, ако молимо кад хуле на нас, ако с молитвом подносимо кад пљују на нас. Ми смо сигурни на путу који се завршава тријумфалном победом над смрћу, ако се и онда кад нас распињу Христовом молитвом молимо за мучитеље своје; „Оче, опрости им, јер не знају шта раде”. – Амин.

ПРЕД ТАЈНОМ СМРТИ И ЖИВОТА

Епископ Атанасије (Јевтић)

Човек је створен за живот, а не за смрт. Као жива слика Божја, он је назначен за бесмртност. У томе и јесте смисао његова постојања.

Човек је живо и лично јединство душе и тела. Он је аутентично, постоји само као то психофизичко јединство. Зато је у праву велики православни теолог Георгије Флоровски (1893 – 1980) када каже: „Тело без душе је леш, а душа без тела је утвара”. Смрт је заиста нешто апсолутно неприродно. Стога њена близина мења људе. Безбројни су примери тога.

С тим у вези причао ми је бивши библиотекар нашег Богословског факултета у Београду, иначе Рус, покојни Ђорђе (Георгије) Свишчов, о свом искуству сусрета са лицем смрти. За време рата он је био заробљеник у злогласном логору смрти – Дахау. При крају рата било је сасвим извесно да ће његова барака бити постепено „ликвидирана”. Убијање је већ било почело и сви људи у бараци налазили су се у непосредној близини смрти – гледали су јој, како се каже, у лице. Тада су се несрећни житељи барак изменили. Пред лицем смрти, како рече покојни чика-Ђорђе, људи показиваху своје право лице. Више нико никога није могао обмањивати: лице је својим изгледом и изразом одавало стање духа свакога појединца. Свака маска је спала са сваког лица. Тада се видело како је ко доживљавао и проводио живот.

Непосредна неминовност смрти мењала је људе и показивала њихово право лице.

Карактеристичан пример хришћанина пред лицем смрти јесте и познати Србин из Херцеговине, старац Вукашин из села Клепаца код Чапљине, убијен у Јасеновцу 1941. Све време пред смрт, док су усташе клале друге, Вукашиново светло старачко лице, са дугом седом брадом, било је мирно и неизмењено. И управо је непомућени мир његова лица избежумљивао зверски раздражене кољаче. Али док је њихов нељудски бес растао, његово лице и његове очи остајаху спокојне. Тражили су од њега да викне: „Живио поглавник!” – иначе ће му одсецати део по део лица и тела: нос, уши, очи, руке и тако редом... И док је крвави убилачки нож севао, извршавајући претњу, а старац Вукашин губио део по део свога лица, његово спокојство и глас остајали су исти. На сваки ударац својих целата, уместо траженог клицања Павелићу, одговарао је једним те истим речима: „Само ти, дијете ради свој посао!” Лице му је све време зрачило небеским миром.

Примера мира и спокојства пред лицем смрти има још увек у нашем народу. Раније се дешавало – а и сада се дешава, мада нешто ређе – да старији човек или жена тачно зна час своје предстојеће смрти. Неки чак успевају да за неко време задрже, то јест одгоде, своју смрт – док се мирно не опросте са свима, ближњима или даљњима.

Па ипак је смрт, за хришћанско схватање човека, несумњиво трагедија. Апостол Павле је назива „последњим непријатељем”, што ће рећи – највећим

непријатељем човека, и зато очекује коначно уништење смрти. Трагика смрти никада не треба да буде заборављена. Јер, смрт је пре свега распад људске личности, разбијање личног јединства душе и тела. Са смрћу, људско тело пропада, распада се, а живот душе, која продужује да живи иза физичке смрти човекове, није потпуни живот за који је Бог створио човека. Због тога се решење трагедије смрти за хришћане састоји само и једино у васкрсењу Христа Богочовека из смрти и у нашем васкрсењу из мртвих на крају историје, кад ће бити воспостављено јединство човека као психофизичког личног бића. Без тога, смрт остаје трагедија над трагедијама.

Само се, дакле, васкрсењем из мртвих може превазићи и савладати смрт. Али, то бива једино кроз искуство смрти. Зато је и Христос умро, али и васкрсао. Његово Васкрсење је победило смрт. Исто тако, Његова је смрт већ осмислила нашу људску смрт и пре нашег телесног васкрсења. Стога хришћани доживљавају смрт антиномично: трагика смрти остаје све до њеног коначног укинућа, али хришћанин већ сада, вером у Васкрслога Христа, доживљава смрт као прелаз из овога живота у други живот. Зато се у нашем народу смрт назива уснућем или пресељењем. Кажемо: човек је „преминуо” , „променуо светом” и слично. Смрт више није ишчезнуће него сан и спавање – за праведника се не може рећи да је умро већ да је „уснуо у Господу”.

У нашем народу постоји живо осећање реалности оног другог света и живота. То није никакво

„паганство”, како неки мисле, него живо хришћанско осећање наше везе са драгим нам сродницима и покојницима у небеској Цркви, у заједници живих чланова богочовечанске породице, у којој се налазе Светитељи и остали преминули верници, а и сва створења Божија, анђели и људи...

Зато су и потребне наше молитве за умрле, за упокојене литургије, парастоси, помени, изласци на гробље, милостиња сиротињи и остало.

Штавише, мој отац ми је причао да је ту недавно, у часу тешке болести, видео свог оца и мајку, као и друге умрле сроднике како су му дошли у посету и зову га к себи. Старац је већ био спреман да путује. Он тамо познаје њих, своје најближе, а друге људе из онога света не познаје. А његови најближи били су за живота скромни и честити људи, па су се по допуштењу Божијем јавили њему. Такви верујући људи доживљавају смрт као пред лицем Божијим. Ту не доминира смрт него Бог и живо осећање да се живот не завршава смрћу. Зато се пости, али искрено побожни људи и не боје се смрти.

С друге стране, нормално је да људи због смрти плачу. Људи су, нису од камена. Установљење људске везе, особито љубав, потребује бесмртност, а смрт прети да те везе прекине. Зато људска суза говори о човекувише него речи. Она изражава и радости жалост. У плачу над умрлим човеком испољава се трагична антиномија смрти. И управо та противречност смрт не уклања се олако – речима или убеђењима. Зато су плакали и свети Божији људи.

Смрт је велика провера за све. Она отрежњује људе, разбуђује на постављање питања о трајнијем смислу људског битисања. Зато хришћани постављају питање: како водити живот да га смрт стварно не прекине? Они једини и знају потпуно прави одговор. А он гласи: Живети ваља тако да се на крају живљења може мирно и спокојно поћи на пут у онај свет и живот и да се може са надом очекивати васкрсење тела из мртвих и његово поновно сједињење са душом у вечном животу са Богом, са Христом Умрлим и Васкрслим, и са свима вечноживима у Царству Небеском.

НАД ОДРОМ ДАНИЛА КИША
Митрополит Амфилохије (Радовић)

Нећу да држим посмртно слово Данилу Кишу, крстоносцу јововског кова, ријетком трагатељу знамења душе и живота нашега доба. Његово последње завештање о ћутању над њим на дан погребња, дубљем од свих ријечи, за мене је светиња.

Желим само да му кажем: с љубављу и поштовањем испуњавамо Твој аманет, сахрањујемо Те молитвом Православне цркве која Те примила у своја њедра кроз Тајну Крштења. Сахрањујемо Те у њено вјечно памћење да би Те сачували, не просто у језику постања и умирања, као ти Хану Кшижевску и друге Твоје трагичне јунаке, него у језику Ријечи вјечнога живота.

Оно што си слутио, за чим си огњено чезнуо, сада знаш, постао си свједок тога: мјера патње је мјера знања. Смрт је најдубља патња, али она је и цјелосно смирење људског бића; зато дарује и најдубље познање овостраних загонетки и оностраних тајни.

Последња ријеч, записана у предсмртном завјештању, мјера је сваке људске изговорене и записане ријечи.

Зато је и Твој тестамент провјера и мјера Твога дјела и Твоје ријечи. На основу њега и ми сада знамо: јесте ти био језик отаџбина, али овај неућутни, на коме Те, ево испраћамо, као „честицу прашине у океан безвремености”. Очеvidно онај „прамен дима”, она гробница скројена Твојом вјештом руком, за *Бориса Давидовича*, није ти била по мјери.

Зато си хтио да те сахранимо, тј. сачувамо у ријечи која није земља и *енциклопедија мртвих*, него Земља живих, да будеш сачуван у живоносном гробу.

Стога, као ни оно искушење Бориса Давидовича Новског, тако ни ово твоје последње искушење, није само завршна страница аутобиографије коју си писао педесет и четири године земнога живота; писао крвљу, ријечју, јадом и надом.

Оно је збир Твога живљења, „закључак на којем све почива”. Све остало је било, дивно си нам то рекао, само споредан трактат, рачунска радња, чија је вриједност безначајна у односу на крајњу формулу која свему споредном даје смисао.

Суочени са том „крајњом формулом” у себи и у Теби, испраћамо Те преко тајанственог Прага ријечима милог Ти, четрдесет и четвртог Псалма, који је писала рука пророка, чији немир си и зов носио у своме уму и костима:

„Устани, што спаваш Господе!

Пробуди се, немој одбацити за свагда.

Зашто кријеш лице своје?

Забрављаш невољу и муку нашу?

Душа наша паде у прах, тијело наше бачено на земљу.

Устани помоћи наша, и избави нас

ради милости твоје!”

Вјечан ти спомен, достоблажени и приснопамјатни свебрате наш Данило!

неизбежно, као природни феномен, и чини да се заборави да распарчавање те земље, за чије стварање је у оба светска рата проливено пуно крви, не може да се сведе само на Милошевићеву националистичку политику, већ је то систематски чињено, чак и од нас. Велики делови немачке штампе, али пре свега телевизијски медији, у ратовима на Балкану већ од самог почетка део ратне пропаганде – изгледа и не примећују више колико су, да цитирам Петера Хандкеа, населе „голом, раздраженом ратном расположењу”. Претпоставимо да бисмо хтели да разумемо како је настало ово расположење, то би било лако. Почело би са констатацијом, да су прве избеглице у ратовима на Балкану биле Срби; да су државе као Хрватска, као Босна, за ширење својих пропагандних лажи ангажовале америчке рекламне агенције као Ruder Fin, чији шеф Џејмс Хаф описује циљ свога рада на следећи начин: „Наш посао није да проверавамо информације (ни њихов истинит садржај)... Наш задатак је да брзо бацимо у оптицај информације које нам се чине повољним и да погодимо пажљиво одабран циљ”. Амерички енглески за ово користи врло префињен неологизам „кризна комуникација”. Претпоставимо да бисмо стварно хтели да разумемо како су за време преко десет година рата на Балкану лагали, био би довољан један поглед на Мира Бехамину изврсну анализу „Ратни добоши, Медиј, рат и политика”. Међутим, мој утисак је: ми то нећемо. Како разумети једногласну мржњу и пакост које су узвраћене Петер Хандкеу када је тражио „Правду за Србију”? Он је аутор, који настоји на старом принципу: *audiateur et altera pars* и који зна као скоро нико други, како се може

лагати са речима и сликама. Аутор, који је у једном од његових најлепших романа, „Понављање”, исто толико неустручавано изразио своју жалост за Југославијом, коју делим као Wolfgang Hilbig своје очајање због подељене Немачке. Додуше, Хандке није заборавио једно суштинско питање, на које он овако одговара: Једина држава која тренутно има неку корист од тренутног решења је Немачка. Немачка има сваки интерес да постоји што више могуће малих државица које могу да буду ропски потчињене и које би биле орјентисане на економску силу Немачку. То ће постати све јасније. Главни наслов у привредном делу F.A.Z. (Frankfurter Allgemeine Zeitung) од 22. јануара 2000: „Профитирати од реконструкције Косова. Нов биро треба да олакша хесенским предузимачима улазак на југозападни Балкан”. У изградњи цветајућих пејсажа имамо искуство.

Немачка политика на Балкану има једну константу, која се стално сводила на принцип: *divide et impera* (завади па владај). Већ 1842. је Фридрих Лист назвао Балкан „наша периферија”; у сећању остаје ратни поклич Kaiser Wilhelma: „Serbien muss sterbien”. (Србија мора да умре). И нацисти су Србију поделили на вазале гладне за територијама – како би у Србији посебно сурово беснили, – покољ у Крагујевцу је пример. Изложба Вермахта у Хамбургу, која је примљена са исто толико мржње као Петер Хандкеов приговор, ми је, на пример, објаснила зашто са Генералом Франц Бемеом као главнокомандујућим (Oberbefehlshaber) у Србији није Хитлерова администрација случајно поставила Аустријанца; он је имао, као што би потврдили цитати,

због хитаца у Сарајеву 1914. још један отворен рачун са Србима. Не можемо побећи од наше историје, прати нас на сваком кораку, без обзира где и ма колико се ми понашали или осећали „нормално”.

Несхватљив ми је бес пре свега млађих на Петер Хандкеов приговор. Одакле он код људи, који очигледно никада нису бацили поглед у романе Ива Андрића или Данила Киша, из којих су могли да науче нешто? Шта наводи људе, који не умеју ни да сроче српско име, а камоли да изговоре, да покрију ругањем и омаловажавањем једно различито мишљење које је засновано на познавању? Одакле скоро загрижена воља, да се одобри једна политика, која је 1999. сама себи прогласила банкротство? Да ли су стари и млађи левичари напокон пронашли своје веровање? Или је то стара, дубоко укореењена чежња да се најзад стоји на страни победника, пошто свет два пута у току 20. века није могао да се опорави од немачке бити?

Изгледа да са споразумевањем са Ostmitteleuropom (средњоисточном Европом), како се тако лепо каже, не стоји баш најбоље. Бројеви наслова и тиража би могли да докажу колико смо у међувремену постали нерадоznали.

Утолико вреднијом процењујем ову награду. Схватам је као охрабрење, да наставим у своме раду у смислу Камијевом „Quand meme” – можда са непреведаним текстовима мога преминулог пријатеља Данила Киша, – прерано да би се он ставио ад акта.

Хвала вам.

АЛЕКСА ШАНТИЋ – ПЈЕСНИК РАЊЕНИХ И
ПОТИШТЕНИХ *

Епископ Григорије (Дурић)

Читајући за ову прилику Алексу Шантића, све што сам раније предосјећао и слутио само у наговјештајима показало се истинитим и тачним. Алекса Шантић је чедан човјек – са свим својим ранама, гријесима, талентима и манама. У свакој његовој пјесми као ипостас, као подлога, стоји невиност. А невиност или чедност увијек је праћена стидом и дубоким и истанчаним осјећајем за гријех другога, за туђе и сопствено страдање. Кроз чедност је Шантић могао да осјети и разумије грешност; из чедности је извирало и саосјећање са сваким кога је и најмање повриједио, али и за сваког другог пониженог и потиштеног. Његов поглед према Богу и према другом човјеку био је „луч сјајни”, а његова молитва за себе и друге била је вапај за кап милости. Крст и Голгота постали су пут до „вјечних гора” у којима је већ видио дворе „пуне љепоте”. Спознаја да је у вјери спас плод је искуства – његове ране постале су отвори кроз које је навирала милост Божја, видајући их и испуњавајући цијелокупно пјесниково биће. Шантићев живот био је прожет вјером и љубављу, и све што је чинио – чинио је, како сам каже, „вјерујући, Боже, у љубав и у те”.

* О ранама и вјери Алексе Шантића. Округли сто на тему „Алекса Шантић некад и сад”, Мостар 3. септембар 2011.

Алекса је непрестано био занесен, заљубљен: у неку жену, у људе, природу, у народ – он је непрестано заљубљен у Христа. Он не би могао живјети ни часа као равнодушан човјек – у стању равнодушности би се расточио, расплинуо попут праменова мјесечине која се често јавља у његовим пјесмама. Зато ноћу, када остане сам, пјева о свему и свима које воли, без којих не живи ни тренутка. Шантићева ноћна бдјења су израз бола што их нема, што нису ту – заједно са њим, у његовој соби-крлетки – сви људи које воли. Он није ограничен или блокиран временом, простором, амбицијом, богатством, славом – он је „заточен” љубављу из које пророчки болно вапије: „остајте овдје” и говори о „сунцу туђег неба”, о стиску братске руке, о светој крви, о имену и језику, као о нечему живом, личном. Чуди се свима који то не осјећају и немају тај доживљај и одговорност због којих је он остао тужни пјесник великог срца, кога су злуради неправедно прозвали провинцијалцем. У једном ћемо се сложити са њима: ако је Мостар у Шантићево вријеме био провинција, онда је Шантић био провинцијалац – „провинцијалац” космичке љубави. Волио је свој град прије свега јер је био мјесто сјећања на љубав, дјетињство, младост: сваки камен и кутак подсјећали су га на вољене. И зато није могао да оде, нити да „прода очеву кућу”. Није ни слутио да ће једног дана, уз Стари мост, постати најупечатљивији симбол града у којем је, осим неколико краћих одсуствовања, провео цијели свој живот – од рођења до смрти.

О ранама Алексе Шантића би се могло говорити много и дуго – оне су расуте и видљиве готово у свим његовим стиховима. Слично највећим духовима хришћанске вјере, страдао је јер је као рањена птица хтио небу, а оловни дани и кобни вјетрови вукли су га надоље. Тај пут, пут Богочовјека, подразумијевао је страдање и посртања, али идући њиме ране постају „ко кандила сјајна, као пурпур зоре”, која „свијетле и горе”, док он и даље са вјером ходи. Одавно свикнут на пакост људску, која га је тешко рањавала, он не стаје, не пада, не предаје се – иде распећу и пред распећем говори: „Хоћу да љубим и трпим и страдам у својој вјери”, свјестан да га ништа не може исцијелити до кап Божје свјетлости-благодати. Христос је за њега и пут и циљ: он вјерује у смисао Његове жртве. Идући Њему и вјерујући у Њега, постаје спреман да све путе своје крвљу прелије, а његова чежња је усмјерена ка томе да не падне под крстом. Он жури да загрли Христа и да му шапне свој молитвени вапај: „Ускрсли брате, потиштених људи” – како би нестале све магле, авети и сјенке смореног бјегунца. Шантић код Христа, као код пријатеља, тражи спокоја, среће и сунца; долази му са немиром срца и болом у грудима. Сит досадних људи и празне вреве, предаје се Богу; тражи Његово топло крило, а као залог, принос и отвореност срца показује своје ране и моли да преко њих ступи тихо. Зато се у његовој поезији небо ближе земљи свија – да Господ ходи преко мирних страна и буде љекар и носитељ пјесникових и туђих рана. Алекса се смрти

супротставља љепотом – љепотом Бога чија ријеч је блага, али силна као ријека, поносита, царска, света ријеч човјека што ступа Голготи.

Читав Шантићев живот био је распеће између ружног и лијепог, између лажи и истине, живота и смрти. Потресна је исповијест која је стала у само један стих – „жељан сам лица без лажи и маске, жељан сам поља дубрава и луга”. И пјесма му је била утјеха, љекарија од бола и додир љепоте – „трунак раја којим болник сред очаја блажи, гуши тешки јад”. Окренутост и стремљење ка Христу су све његове занесености усмјеравали и преображавали, зацјељујући боли, али и чинећи га искусним, мудрим и плементим човјеком који умије да цијени труд тежака, зној ковача, дјело жеталаца. У толикој мјери племенитог да сваког види већим и бољим од себе, чак и комшију бачвара који много лупа.

И на крају, остављајући по страни расправе и мишљења књижевних критичара и историчара о томе какав је Алекса Шантић пјесник и које мјесто му припада на њиховој вредносној скали – као обичан читалац, осјећајући његове ране, стекао сам утисак да је Шантић у сваком живом човјеку видио болника и пјесника. Иако често и сам потиштен и скрхан, остајао је увијек на путу Богочовјека и постао пјесник страдалника којима је враћао вјеру и заједно са њима стајао као рањен, али усправан бор на молитви пред распетим Богом – Богом потиштених.

РЕЧ НА ОТВАРАЊУ САЈМА КЊИГА У БАЊОЈ ЛУЦИ *

Матија Бећковић

Дајући ми прву реч на првом Сајму књига који је икада организован не само у краткој историји Републике Српске него и укупној повесници Босне и Херцеговине – указали сте ми незаслужену, високу част.

Али такву част није лако ни примити ни на њу узвратити правом речју. Чини ми се да бих знао шта да кажем и да бих лакше отворио Сајам књига у Франкфурту, Паризу или Москви него Сајам књига у Бањој Луци. Најпре зато што бих од вас тек изашлих из рата имао више чути него што бих вам знао и умео рећи, а потом што бих, након свега, могао више прочитати са ваших лица него из својих хартија. И најзад, не би ли после свих говора којих смо се наслушали ових апокалиптичних година било примереније и речитије мало поћутати, помолити се за спас и ускрснуће нашег народа из страшног понижења и пред толиком патњом и страдањем погнути главу.

Осећам се помало као онај Црногорац гуслар из Андрићеве На Дрини ћуприје који је у ондашњој тмуши турског ропства од све јуначке поезије изабрао да запева стихове:

Процвиљео сийан босиоче:

ийиха росо шїо не йадаш на ме.

* Реч на отварању Сајма књига у Бањој Луци у Банском двору, 17. децембра 1996. године.

Кажу да је књига само једна и да су све остале само умножавање те једне једине, Свете књиге. Зато би можда било логичније да кажемо Сајам књиге, него Сајам књига. Ако постоји једна књига под више наслова, онда постоји и само један сајам књига под више кровова. Та слика нам треба зато што нам се чини да је један кров тог једног јединог Сајма књига и духа – постао и Бански двор у Бањој Луци, под којим излаже више од седамдесет издавача из Француске, Мађарске, Грчке, СР Југославије и Републике Српске. А овом крову и овом простору не би било мане да је у Франкфурту, Београду, Паризу или Москви.

Да нам још нису у свести и очима оне кобне летилице које су недавно надлетале Републику Српску, можда нас не би толико узбуђивале књиге које лете и испуњавају то исто небо на дирљивом плакату штампаном за овај Сајам књига.

И зато одавно није било насушнијег и радоснијег гласа српског од овог данашњег да је у Бански двор у Бањој Луци забанила и преузела своје дужности Њено Величанство Књига – најављујући свима светлије видике, мирније дане и спокојнији живот. И зато би овај плакат ваљало разаслати на све адресе а глас српски о Сајму књига разгласити на сва звона.

Када сам пре тридесетак година први пут био у Бањој Луци, видео сам у центру града споменик Петру Кочићу, а на споменику уклесане речи: „Ко искрено и страшно љуби истину, слободу и отаџбину слободан је и неустрашив као Бог, а гладан и презрен као пас.”

Знајући чији је споменик био у центру свих градова и данас се живо сећам колико сам се чудио како је споменик Петру Кочићу био у центру Бање Луке, а готову да су на њему уклесане његове свете речи. И за све ове године распитивао сам се за тај споменик и кад год бих чуо да је тамо где сам га видео, чинило ми се да није нестало наде и путоказа. Ето толико је наше поуздање у моћ језика и где би вера у језик могла бити већа него тамо где је језик родио Петра Кочића, који је у Босанском Сабору обраћајући се ондашњој највећој сили говорио: „Узето нам је све, али вам не дамо нашег језика. То је наша нада и утеха!” Тај језик је пре Кочића родио Филипа Вишњића, а после Кочића и Јована Дучића и Алексу Шантића и Владимира Ђоровића и Перу Слијепчевића и Иву Андрића и Бранка Ћопића и Мешу Селимовића и Скендера Куленовића.

Да ни пола века није довољно да се зна шта се догодило у једном рату, уверили смо се за протеклих педесет година – колико нас дели од Другог светског рата. Бојим се да ништа мање неће требати да се утврди истина и о овом последњем, несрећном рату, срећном недавно окончаном. А ту истину може својим средствима и савладати једино уметност и уметничка правда. Али тај уметник неће бити нико од оних које знамо него пре неко од оне деце из избегличких колона у којима се рађало и умирало.

У ту правду се и узда наш народ и отуда толики значај који придаје књизи. И зато је усред оволике пометње и пострадања само прошле године на српском

језику објављено преко двеста романа, више него у неколико држава и на неколико језика заједно.

Није било давно кад су се велике силе грабиле која ће пре стићи на Месец, јер се још једино на Месецу могло наћи ничије, незаузете земље. Нашом несрећом доживели смо да ту ничију земљу нађу усред Европе и да наша рођена земља још једном постане свачија и ничија.

Тек је нешто више од три године до трећег миленија. О том датуму се често говори, али се готово не спомиње име онога чија је то годишњица ни ко је и зашто дошао међу људе пре два миленија.

Њиме српски народ живи већ вековима, а његово слово исписује на своме језику у небројеним подвизима.

Отварајући Сајам књига у Бањој Луци нећу заборавити да Вам честитам мир и државу – с надом да ћемо предстојећи велики датум у историји хришћанства и људског рога дочекати у старој слави и на својој земљи – коју смо од неба добили говорећи језиком који нас је међу народима издвојио:

– Слава Богу на висини, а на земљи мир, а међу људима добра воља.

ДЕСАНКА *
Матија Бећковић

За опроштајни венац Десанки Максимовић требало би да саберемо најлепше речи које имамо, али како их сабрати у оваквом расулу, откуд нам и праве речи у оволикој оскудици.

А ваљало би да се опростим од најомиљенијег песника песничког народа и у име Одељења за језик и књижевност САНУ, и у име песничке сабраће, и у име ђака, као бивши ђак од бившег ђака, Ваљевске гимназије.

Смем ли данас рећи, а да ме не чује она која није волела крупне речи – да је Десанка Максимовић, крхка суграђанка коју смо сви знали, највећа жена коју смо икад имали. Међу живим и познатим женама није јој било равне, ако то није нека незнана за коју само Бог зна. И не само међу женама: свих послератних погубних деценија усправније се држала од свих величина, а једна је од оних, готово једина, којој је било довољно што је песник, која се није јагмила о привилегије и обискивала о рукаве, камоли коме судила, имала канцеларије, курире и шофере. Запослена код свог матерњег језика за њу није било важнијег звања од звања песника, а од писања песама значајнијег чина.

Суштина једног народа је у његовој култури, а његова душа је онолика колика му је позија. Ниједна идеоло-

* На последњем испраћају Десанке Максимовић у Београду, 13. фебруара 1993. године.

гија не зна и неће оно што хоће поезија, ниједна политика не разуме и не иште за човека – колико лирика.

Сви знамо да су наши јазови и расколи толики да им нема равних, али су и они били мали за срце ове чудесне личности у које су стали и леви и десни, и поражени и побеђени, и стари и нови, а да нико не зна коме је дала лепше и пространије место, а да и она остане своја и самосвојна.

Разуме се, није све волела, али је са свима разговарала, није се са сваким слагала, али није никог мрзела и ниподаштавала. Служећи доброты и лепоти она је постала и најопштије лице и највољеније име, појам и за Србију и за поезију.

У време најљуће идеолошке искључивости и ускоће она је била та која се из отворене ране свога народа огласила речју тражим помиловање.

*Тешко је видети да се ломе младо брање,
и на звери из њећина
да се подижу хајке,
тешко је чути над обореним њездом
и њисак њишце мајке;
а како ми жао не би било
чијеј поинулој сина.
Радујем се и кад сјаго на миру њасе,
и кад ветри дувају куд им је воља,
кад њесму њоља
слободно шуми њправа мека,
ња како не бих разумела жриве*

*да се слобода сјасе;
ал жао ми је,
жао ми је човека.*

Десанка Максимовић је најдужа ноћ српскога језика. За њеног века угасили су се толики вулкани, пресушиле реке, затворили рудници, пресахли извори – само је она све боље певала што је дуже живела, доказујући и ону Сократову да је песник нешто свето, крилато и лако и истину да од човека и његовог језика нема ни дубљег звука ни неисцрпнијег рудника, да се још увек може бити велики не чинећи никаква зла.

Најчитанији песник, али и песник међу песницима. У њеној лирици је све чисто, природно и једноставно – па се неку чинило да би могли сви оно што је могла само она. Чинило се да о њој све знамо, али оно главно није знао нико. Њене овоземаљске стихове уздују и нити које нису од овога света.

Певала је, ни за трен није заспала, па ипак зло није натпевала. Њене последње дане загорчавало је зло које се испртило над нама. Глупост се спрда разуму, свирепост исмева доброту, ружноћа понижава лепоту, гарширом света прегрће име њеног народа. Не, она се није уплашила ни одступила – пре ће бити да је отишла да учини за свој народ нешто, што би једино она могла, умела и смела.

Видео сам је јуче, спремну за пут. Лежала је на одру као искушеница на црквеном поду, приликом монашења. Била је лепа, отмена, озарена, права и танка као свећа.

Ништа собом не понесе до скрштене беле руке и праведна дела своја.

Ових тмурних месеци кога би год срела редовно је питала: Хоћемо ли се спасити ми, Срби?

И као да нико није умео да јој одговори па се реши-ла да сама оде и пита онога који то једино зна, молећи га да за нас учини – оно што мора.

Слава неумрлој Десанки Максимовић.

СТИД *
Матија Бећковић

Жички духовни саборе!

Српска реч је дошла до речи пре хиљаду година, а Жича је једно од њених родних места.

После сабора и беседа одржаних овде током векова — мени је преостало да кажем само реч захвалности која ако већ неће бити достојна ни овог места ни овог признања ни овог дана — биће бар кратка као и име овог храма.

Како би могло бити друкчије на Преображење Господње, у Храму Вазнесења Христова, ако поред свега знамо и то да је себе сматрао лошим говорником и сам Мојсије и „да би се од сваке славе ваљало штитити као од рђе!”

Први добитник овог златопечатног признања је овај храм, а доделио му га је онај који га је подигао, први српски краљ, који се у њему и крунисао, а крунисао га је нико други до Свети Сава. А само име „седмобра-та Жича” нас учи да је у њој крунисано седам српских краљева. Предање још додаје да је прва славодобитница овога златопечатног признања добила име по златној жици која је, као божје знамење, пала с неба на ово место и камење од кога је озидана. Та жица је постала жила и жилиште српске цркве, жижа нашега духовно-га вида, жишка у небеском пепелу.

Замрсити се — један је од хришћанских грехова. А

* У Жичи, на Преображење Господње 2001. године.

ми Срби смо се, и као појединци и као народ, и поред таквих темеља, жилишта, жижа и жишки — толико замрсили, да не само да што не умемо наћи крај концу, него се често чини да је и цело клупко наше националне судбине испало из наших руку и да се на наше очи котрља низ стрмен времена.

Слепи за суштину, као да смо бригу за своју судбину препустили другоме, заборављајући да преображење није могуће ако није у нашим рукама, а спасење, да и то кажем у Дому Спаса — нико и не спомиње.

Земља је сменила небо. Транспозицију, трансценденцију, трећу руку којом је створена сва српска уметност, написана поезија, озидане и осликане задужбине и манастири као наше највеће вредности — смениле су транзиције и трансакције, трансфери и трансверзале, трансплантације и трансверстити — и то веома транспарентно.

Онако како су некад опремане књиге, данас опремају новчанике, боце и привеске за кључеве. Почело се писати с три прста, наставило прекуцавати с два, сада се кликће једним. Биће добро ако се с једним и заврши, ако на крају, као и на почетку, тај један опет не буде палац.

Можда се ни у једном веку колико у двадесетом није толико глагољало о променама и преображајима, обнови и изградњи, новом добу и новом човеку. И не само глагољало, него су за тај наум поклани милиони. Разуме се, да у томе ни ми нисмо изостали и у борби за такав напредак постигли највећи назадак у историји.

Можда је сваки од нас доживео већа чуда него и један Савле у прошлости. Савла је Господ само једном упитао „Зашто ме гониш?” И Савле је постао Павле. Нама то питање поставља целог живота и сваког дана, али као да више не верујемо ни себи ни својим очима и ушима. Ко је човек да би се њему јављао Бог? Да је човек остао човек колико је гуштер остао гуштер, где би му био крај.

Крајем другог миленија, Савле се умножио у милионима који нису кренули у Дамаск, него у Москву и из Москве. И они су за своју веру прогонили хришћане, а само у Русији поклали шездесет милиона. Преко ноћи су огласили преобраћење, променили име, веру и цркву. Али ниједан се не каје, злочине не спомиње, многи покушава да отме барјак и постане весник нове промене. Нуди нове лекове и чуди се кад му довикују: „Лекару, излечи се сам!” Лажним преображеницима скинуте су образине и они још немају храбрости да се погледају у своје право лице.

Мислити — то није најгоре од свега — узалуд је саветовао онај најгоре послушани философ, који је уз то додавао да треба ћутати о ономе о чему се не може говорити.

Хиљаду година пошто су се уписали у људе и људску историју Срби се питају како се зову, којим језиком говоре, којим писмом пишу, којим се крстом крсте, којим путем иду, у којој земљи живе. Двоуме се да ли да се врате на широке вековне темеље Стевана Немање и каноне Светога Саве, или да продуже полувековну дивљу градњу и безакоње.

Поезија нас још увек држи на окупу. У то се толико пута уверио и онај који говори ове речи. Она заиста остаје „безвремени рај чисте игре” насупрот нашој егзистенцији и историјској судбини. Она још није изгубила читаоце, нити се растала са свакодневним живим говором, и не рађа се само као мртво слово на папиру. Док читам песме, чини ми се да слушаоце држим на окупу, да дишу једном душом, а сваком речју коју изговорим изван ње понекога изгубим. И не само понекога него многога, а у суштини ни због чега.

Па да јој се опет вратим у својој речи на Жичком духовном сабору.

Још не знамо ко коме господари, ми језику или језик нама. Изражава ли он нас, или самога себе. Јесмо ли поданици језичког законодавства, или ћораве коке које натутавају на зрна случајношћу језика. Песма је самој себи довољна и подређена законима поезије. У сваком случају, језик зна више о нама него ми о њему. Рецимо, крилатица „ћераћемо се још” која нас боље познаје него ми њу и више говори о нама него ми о њој.

Код нас се догађа и још нешто што се није догађало раније. Некада су читаоци напуштали песнике, сада се чини да од поезије одустају и песници, и књижевни тумачи и мислиоци, а остају јој верни читаоци. Они однекуд долазе и претрајавају о свом трошку, можда и зато што о њима нико не брине. Одустајање од поезије значи одустајање од човека.

Господ је за седам дана створио свет, али је тих седам дана продужио на векове и миленије. Ништа није

створио што још не ствара, ниједан дан није окончан, а шта је дан ако није вечан, и шта има у вечности што нема у једном дану.

Господ још ствара човека по своме обличју, одваја светлост од таме, наређује земљи да из себе пусти траву, и дрвету да роди, говори птици да лети. Стварању и претварању нема краја, а кад оконча своје дело покажаће се да је све трајало седам дана.

Само људска кост се ствара једино у мајчиној утроби, а нигде друго у природи и од ње нема ничег трајнијег на земљи. На данашње Свето Преображење, у Жичи, не могу а да опет не подсетим на онај славни одговор незнаног теолога који је, на питање како је Христос преобразио воду у вино, одговорио: „Вода се заруменела када је видела свога Творца.”

Чиста вода којом се умивамо, вода којом нас купају и при доласку на овај свет и на одласку на онај, бистра вода нашега крштења, застидела се пред својим Оцем. Постиђена вода постаде крв Христова. А колико би се, пре воде, требали стидети други, а више од њих ми сами, због себе и других, а понајвише онај који ово говори, и то пред самима собом а камоли пред својим Оцем.

Овом одговору који сам већ наводио и који нисам нигде прочитао већ давно чуо од епископа Атанасија Јевтића, за ову прилику ћу додати још нешто.

Наиме, у крају у којем сам провео своје рано детињство, преобразити се и преображавати се значи стидети се. Зачудио сам се кад је у том значењу нисам нашао у речницима српскога језика, ни у оном Вуко-

вом ни у оним доцнијим. А она је жива и дан-данас у нашем народу, и нема несташна детета коме мајка није рекла: „Свакоме је једном у години Преображеније, а мени је од тебе сваки дан.” Помислио сам, није ли за то значење знао онај незнани теолог и у свом одговору само превео питање на српски језик. Преображеније је у нашим брдима најљући атрибут, нешто као застиће.

Стид је последњи доказ да смо људи, најлепши украс људскога лица. Није ли и један од највећих модерних писаца завршио свој роман страхом да ће га стид наживети. И све док нисмо изгубили способност да се застидимо, има наде у наше преображење. У ствари, кога год бриде образи већ се преображава. Ни вода више није невина као на почетку, и она се у свашта умешала. Има многих који је не пију, а народни песник каже:

*Дрина водо, још једно сїолеће,
Србин воде с ѿеде ѿиїи неће!*

Није ли први и најневинији стид везан и за наше прве стихове, које песници скривају као највећи грех и срамоту. Није ли и мене тај грех и тај стид довео на ово место? И нема ли нешто постидно у сваком признању које добијамо у овом страшном и срамотном времену. И ја на крају ове немуште захвалнице на части коју сте ми указали морам да кажем да се помало стидим што се више не стидим.

МОМО КАПОР *
Матија Бећковић

Смрт Моме Капора јединствена је прилика, да се види, је ли Београд жив или није.

И већ на његовом испраћају, уверавамо се, да још живи 011, и да највредијим сузама оплакује свог омиљеног писца и највољенијег грађанина.

Од велике господе које је Београду подарила Херцеговина, Момо Капор остаје међу највећима, као и понајвећи Београђанин међу Београђанима.

И дан његове смрти, морао је бити „таман и хладан дан”.

Има најмање педесет година откад ми је песникиња Сана Танасковић, у редакцији „Просвете”, рекла, како се само још један човек смеје и говори као ја и да се тај човек зове Момо Капор. Тада сам први пут чуо за њега, а данас, нема никог ко не зна то име, и готово да нема ниједне куће без неког од његових дела. Написао је колико једно удружење књижевника и насликао колико цела ликовна академија.

У вишегодишњој бици са опаком болешћу, показао се и уписао у знамените херцеговачке јунаке, мирно гледајући смрти право у очи. Више је мислио на своју редовну рубрику него на своју бољку. И кад му се узимао говор и слабио вид, није се одвајао од прибора за цртање

* Реч на последњем испраћају Моме Капора, на Новом гробљу у Београду, марта 2010. године.

и писаће машине. До последњег даха, није се затворио у собу већ је замајавао смрт скачући у море и пентрајући се уз планине. Није му се одлазило са овог света, нити му је његова љубав дала да оде. Сваки дан, распитивао се, шта је објављено у медијима и знам колико га занима, какви су некролози и данашња сахрана. Зато би било праведно и лепо, кад би његове рубрике још дуго редовно излазиле, како би се продужио његов једини прави живот и теже примећивало да га нема. Од свих галаксија, најмилија и најважнија била му је она Гутенбергова из које никад неће отићи.

Имао је три године кад му је мајка Бојана погинула штитећи га својим телом. Остао је жив, да о томе посведочи и докаже, да није залуду дала живот за њега. Сведоци смо, како се, међу брдима снимака Моме Капора, као икона издвојила она фотографија на којој се види та лепа стасита жена како води за руку свог анђела.

Његов отац написао је Родослов Капора у којем је свом јединцу (замислите, чудно се Мома) посветио само једну реченицу: „Момчило Гојка Капор. Нема мушке деце”. За женску децу нема места у Родослову.

А сироче Момчило Гојка Капор написао је: „Историја ме никад није занимала. Осећао сам се као да сам себе родио и да потичем ни од куда. Моје породично стабло не иде даље од мојих ђонова”.

Па ипак, кад је дошло стани-пани и био приморан да бира само једно, овај најградскији и најмодернији писац чији су ђонови држали корак с временом, ни за

благо и славу целог света, није дао ни свој родослов ни земљани под своје куће у Мириловићима.

Изговарам ово невесело слово и по његовој жељи, а нисмо се никада срели, а да смо и трена бивали невесели. Момо Капор, био је од оних људи који не могу да остаре и остао је младић и у својој седамдесет трећој години.

Смрт је однела оно што је њено. Докопала се његовог тела, али његовом делу није наудила, него га учинила још видљивијим и непоновљивијим.

Драги ми сабрате и куме Момчило, све те питах, сем којим си путем отишао: преко Лијешња или уз Мртвицу, поред школе или поред Бајчетића кућа? Који год си пут изабрао, стигао си, не само у бољи свет, него и у боље друштво. Ко ти не би завидео, што ћеш већ вечерас бити са Душком Радовићем и Браном Петровићем, Богданом Тирнанићем и Јованом Рашковићем, Петром Лубардом и Недељком Гвозденовићем. И толиким твојим пријатељима у овој алеји.

Онај Карверов епитаф могао би бити и твој:

Јеси ли добио оно што си желео од животиња

Чак и оваковој?

Јесам.

А што си желео?

Да зовем себе вољеним

Да се осећим вољеним на земљи.

Слава оцу Ане и Јелене и сину Бојане и Гојка и Светоме духу који је даровао и међу нас послао Момчила Мому Капора!

ПАЗИМО ДА БОГ НЕ ОКРЕНЕ ГЛАВУ ОД НАС *

Патријарх Павле (Стојчевић)

Молисмо се и за сву нашу браћу, сестре и дечицу који пострадаше од злочинаца, са вером да је боље бити и мртав на правди и истини Божјој, него жив као злочинац и нечовек.

Не заборавимо, браћо и сестре, да и нама треба изаћи на Праведни суд Божји и пред своје свете претке. Пазимо да због наших недостојних поступака Бог не окрене главу своју од нас. А преци наши да се не постиде од нас и ми пред њима због нашег насиља или мржње ма према коме, а камоли према себи и својима. Да у овим опасностима и споља и изнутра поступамо као народ Божји, ничим не унизивши светињу данашње недеље, васкрсења Сина Божјега, данашњег Видовдана, Светог кнеза и његовог косовског опредељења, светињу овог светог места, које је својим светим телом осветио Свети Сава.

Као својој духовној деци то вам стављам на срце и душу. Да би с нама био и остао благослов Божји, Светог Саве и Светог кнеза и свих светих из рода нашега. Да би се и за нас и наше време могло рећи:

Све је свето и честито било, И миломе Богу приступачно.

Амин!

* Из видовданске беседе у храму Светог Саве (28. јун 1992).

ТО ШТО ЈЕ НАС СНАШЛО НЕКА НЕ СНАЂЕ НИКОГА *

Патријарх Павле (Стојчевић)

На Косову сам био епископ 34 године. Једног дана добијем писмо у коме један Албанац, хоџа у неком месту, пише: За муслиманску веру неприхватљив је принцип – док једном не смркне, другом не може да сване. Ја му одговорим да је тај принцип неприхватљив и за хришћанство. Земља је Божија довољно дугачка и широка да има места за све, ако будемо људи. Ако будемо нељуди, биће нам тесна и ако нас буде свега неколико.

И у Светом писму и у Корану казује се о Адаму и Еви и њиховим синовима Каину и Авељу, кад зли Каин скочи на брата свога и уби га. Чегу му је било мало, њих свега четворо на целој земљи.

...Чувајте увек, браћо и сестре, слогу и јединство између себе и мир и трпељивост према свим људима. Чувајте образ своје породице, свог народа и своје вере. Иако смо далеко једни од других, али кад чујемо да сте ви онако како ваља и требају, и ви кад то исто чујете за нас, то ће и вас и нас уздићи пред Богом, оснажити и ојачати да поднесемо све тешкоће и невоље које нас тако обилно сналазе.

И тако ћете придонети добру и нашем народу и Албанцима на Косову и Метохији, да се на миран начин

* Из беседе на докологији у храму Светог Преображења у Загребу (15. март 1999).

расправе проблеми који бивају и међу појединцима и међу народима. Вековима живимо онде под истим сунцем, на истој земљи, на којој су највеће светиње наше: Пећка патријаршија, Дечани, Грачаница, Девич, Богородица Љевишка. Мир нам је потребан и једнима и другима.

Богу се молимо и сада и свагда, да то што је снашло нас не снађе ниједан народ у свету. Благослов Божији и свих светих са свима вама. Амин.

ГОСПОДЕ, ПОМОЗИ СВИМА, ПА И НАМА *

Патријарх Павле (Стојчевић)

Дођосмо да се видимо с вама, поразговарамо и одржимо у вери светој православној и у свему ономе што нас она на опште добро и спасење учи. Времена су таква да нам је потребна заиста подршка свима од свију, да бисмо се одржали као народ Божији, као људи достојни тог имена.

Пре рођења нико нас није питао хоћемо ли се родити у српскоме народу, у коме другоме, у овој раси и од ових или оних родитеља, то од нас не зависи. Али – браћо и сестре – од нас зависи и Бог очекује да се у овим приликама и неприликама владамо и понашамо као људи. Учени од својих светих предака и речју, и примером, шта то значи, јер вера православна никако није само једно знање које може да се научи и овако говори и пише, него вера којом се живи и поступа и у дому и на улици и у борби и у слободи и свагда. Дакле, увек човек може да поступа као човек, а може да поступа и као нечовек, јер је човек слободно биће, и Бог му је даровао и разум и срце, осећање и вољу и слободу за добро.

Светило наше вере – Свети Василије Велики, у четвртном веку, поучавао је тадашње вернике, поучава и нас поуком која важи и за оне што ће доћи после нас, и каже: Оно што разликује човека од нечовека, што

* На гробу свештеника Недељка Поповића у Трнову. (2. мај 1999)

разликује светог од грешника, то је ово: добар човек употребљава на добро оно што му је Бог даровао на добро. А зао, грешан човек употребљава на зло оно што му је Бог даровао на добро. У томе је сва разлика између раја, блаженства вечнога, и пакла, муке вечне.

Трудити се, дакле, браћо и сестре, у свим приликама и у свим околностима да будемо дорасли своје време, да будемо добри ученици својих учитеља, светих наших предака, па ће нам онда доћи благослов Светог Саве и свију мученика и свештенмученика, па ће доћи онда када изађемо и ми пред лице Божије да нас Он позна као своје верне и мудре управитеље и слуге. Да се не постидимо ни пред прецима нашим, који су живи пред Богом Живим, и да се не постиде они од нас и сада и кад изађемо пред њих.

Никада није било лако бити човек међу људима. Богу се молимо за све, јер смо сви од истих предака и имамо сви веру да ћемо изаћи пред лице Божије, да нам Он плати по делима нашим. Богу се молимо да ово што нас је снашло у овим борбама и ратовима, и сада што сналази нас у Србији и на Косову, од оног бомбардовања нељуди, да мимоиђе сваки народ у свету. Да ви млађи, и ова деца, проживите живот у мирнијим и достојнијим приликама на овој земљи. А кад са ове земље пођемо, кажем, да пођемо са свешћу да смо били и остали људи Божији.

Господе, Свети Саво, и сви свети мученици и новомученици, помозите свима, па и нама. Амин.

начин, кажем и понављам, остварујемо смисао и циљ нашег живота. Пут Богу и Царству Небеском никад није био лак и Христос нас поучава да уђемо уским путем, на уска врата, који води у живот вечни, а мало их је који га налазе. Како су широка врата и широк пут што воде у пропаст духовни и морални. То нека буде, браћо и сестре, моја поука и мени и свима нама и свим људима добре воље у свету. Није лако у овоме свету никоме, у овоме свету који сав у злу лежи и на то нас Господ опомиње, да нам не може бити лако у овоме свету. Мене су гонили и вас ће гонити и апостол Павле опомиње нас, подржава и каже: „Ако с Њим, с Христом страдамо с Њим ћемо и царовати, ако Га се одрекнемо и Он ће се нас одрећи, ако с Њим умремо, с Њим ћемо и живјети.” То је била наука, понављам, и светих апостола и свију светих и рода нашега и свега света, оних који знају веру Христову. Али је знају као живу, њоме живе, њоме поступају и владају се. Починемо, браћо и сестре, данас, а управо и сутра Архијерејски сабор наших владика, наших архијереја, који сваке године вршимо, па вас молим, браћо и сестре, да се помолите и ви Богу; да сабор буде такав и донесе такве одлуке – које ће бити на спасење свију нас, свију људи добре воље, који имају вољу да иду за Христом. Господе разапети, у страдању умрли који си у слави васкрсао трећег дана, помози нама да се одржимо у овом свету онако како ваља и треба да би опстали биолошки, а поготово морално и духовно.

Помози нам, Господе, кад изађемо преда те, да нас Ти познаш и признаш као своје верне слуге и слушкиње.

Захваљујемо се:

Општини Гацко
Општини Невесиње